

Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts

„KLUSĀS ROKAS”

Projekta nacionālie sadarbības partneri :

Valsts aģentūra „Sociālās integrācijas centrs”, Nedzirdīgo jauniešu un viņu draugu organizācija „EFRAIMS”, Humāno iniciatīvu atbalsta fonds, Valmieras pilsētas dome, Rēzeknes pilsētas domes sociālās aprūpes pārvalde

---

Rokasgrāmata darba devējiem par nedzirdīgo darbinieku adaptāciju darbavietā

Rokasgrāmata darba devējiem par nedzirdīgo darbinieku adaptāciju darbavietā

Rokasgrāmatu izstrādāja Latvijas Nedzirdīgo savienības EQUAL projekta „Klusās rokas” sadarbības partneris Humāno Iniciatīvu atbalsta fonds.

Šis izdevums sagatavots un izdots ar Eiropas Savienības un Latvijas valsts finansiālu atbalstu.

Par izdevuma saturu pilnībā atbild Humāno Iniciatīvu atbalsta fonds un tas nekādā ziņā neatspoguļo ES viedokli.

Atsauksmes par šo rokasgrāmatu un priekšlikumus tās uzlabošanai lūdzam sūtīt uz e – pastu: zigmars.u@one.lv

Saturs

Priekšvārds.....	5
Pieņemt vai nepieņemt?.....	7
Faktori un stereotipi, kas attur darba devējus pieņemt darbā dzirdes invalīdus	
Nedzirdīga cilvēka identitāte	
Nedzirdīga darbinieka priekšrocības	
 Saskarsme ar nedzirdīgu darbinieku.....	12
Psiholoģiskās atšķirības	
Saskarsmes izpausme	
Saskarsmes funkcijas	
Saskarsmes distance	
Saskarsmes veidi	
 Kā komunicēt ar nedzirdīgu darbinieku?.....	18
Verbālā komunikācija	
Neverbālā komunikācija	
Ķermeņa valoda	
 Attēli.....	25
Statistika	
Nedzirdīgie darba vietās (foto)	
 Par darba drošību un darba vietas pielāgošanu nedzirdīgam darbiniekam.....	33
Darba drošības specifiskie kompensējamie riska punkti	
Kompensēšanas veidi	
Labās prakses piemēri.....	34
 Kur meklēt palīdzību?.....	50

Priekšvārds

Latvijas sabiedrība un uzņēmumi, pievienojoties Eiropas Savienībai, ir guvuši izaugsmes iespējas un izaicinājumu produktivitātes kāpināšanai. ES vienotais tirgus ļauj paaugstināt tirdzniecības un investīciju plūsmu. Tomēr vienlaicīgi ar pozitīvi vērtējamo uzņēmējdarbības un pašnodarbināto aktivitātes pieaugumu, bezdarba samazināšanos, cēlušās darbaspēka izmaksas un samazinās valstī pieejamais darbaspēks. Lai risinātu darbaspēka trūkumu, straujo ekonomisko izaugsmi nākotnē jānodrošina ne tikai ražoto preču vai sniegto pakalpojuma kvantitātei, bet arī kvalitātei.

Lielu daļu no ekonomiski neaktīviem iedzīvotājiem veido jauni, pirmspensijas vecuma cilvēki un cilvēki ar invaliditāti. Ņemot vērā cilvēku ar invaliditāti īpašo likteni,

viņiem ir daudz grūtāk integrēties sabiedrībā un iekļauties darba tirgū. Lielā mērā šo cilvēku zināšanu un darba prasmju potenciāla apguvi kavē sabiedrībā un uzņēmumos valdošie stereotipi un savstarpējās komunikācijas barjeras.

Latvijas Darba devēju konfederācija, aktīvi strādājot pie nodarbinātības un izglītības jautājumu risināšanas, ir priecīga iepazīties ar jauno rokasgrāmatu un atzinīgi vērtē tajā sniegto informāciju darba devējiem par cilvēku ar dzirdes traucējumiem integrācijas un nodarbināšanas iespējām. Esam pārliecināti, ka rokasgrāmata palīdzēs ne vienam vien darba devējam un nedzirdīgā cilvēka kolēģim veiksmīgā kopdarbā savas un mūsu valsts labklājības veidošanā.

Elīna Egle
LDDK, ģenerāldirektore

Latvijas Darba devēju konfederācija

Pieņemt vai nepieņemt?

Pie jums ir atnācis darba meklētājs, lai iestātos darbā. Viņš uzrāda diplomu par kvalifikāciju, viss it kā būtu kārtībā, tikai jūs mulsina viens apstāklis: viņš nedzird.

Jūs esat nesaprašanā, jo ar šādiem cilvēkiem nekad nav gadījies saskarties, komunicēt, jūs pat nezināt, kā ar viņu runāt un vai vispār runāt.

Vai viņš saprot? Vai viņš kaut ko dzird? Varbūt viņam viss jāuzraksta uz papīra? Varbūt viņš visu saprot savādāk?

Jautājumu gūzma drūzmējas jūsu apziņā, bet šis cilvēks joprojām stāv jūsu priekšā un gaida jūsu jā vai nē. Protams, ka jums būs ienākusi prātā arī tāda doma: kāpēc man ar viņu jāņemas, labāk atteikt un pieņemt citu, kurš dzird.

Bet tagad apstāsimies brīdi, nofiksēsim šo mazliet nelabo domu un aplūkosim, cik tā motivēta. Vai nemotivēta.

Kāpēc pieņemt nedzirdīgu cilvēku darbā?

Bet kāpēc nepieņemt?

Tāpēc, ka mēs nezinām, ko no viņa var sagaidīt, tāpēc, ka mums nav bijusi saskarsme ar šādiem cilvēkiem,

tāpēc, ka baidāmies, vai varēsim ar viņiem saprasties un paskaidrot darba uzdevumus. Kā vienmēr, nezināmais biedē un liek būt piesardzīgiem. It īpaši tik saspringtā un lietišķā jomā kā bizness. Bet kas tad ir bizness? Vai gan tā nav nemītīga šādu jautājumu risināšana, un vai gandarījums par veiksmīgu risinājumu nav viens no jūsu darbības stimuliem? Tikai pieņemot jaunus izaicinājumus, nāks arī jauni ieguvumi!

Latvijas Nedzirdīgo savienības ES projekta „Klusās rokas” ietvaros veiktie pētījumi parāda, ka darba devēji vairās pieņemt darbā dzirdes invalīdus, taču, kad tie ir pieņemti un iepazīti, savstarpējās attiecības ir ļoti labas.

To pierāda 500 aptaujāto nedzirdīgo sieviešu atbildes uz jautājumu: kāda ir attieksme pret jums darba vietā? (Skat. attēlus krāsaino lapu ielikumā)

Šie skaitļi liek secināt, ka darba devēju sākotnējā attieksme - nedrošība, bailes un skepse – ir nepamatotas.

Viens no klūdainākajiem darba devēju uzskatiem ir iedomā, ka nedzirdīgs cilvēks gaida, ka viņu pieņems darbā aiz līdzjūtības. Nē! Arī dzirdes invalīdi ļoti labi apzinās, ka komercdarbība ir lietišķības un konkrētu rezultātu pasaule, kurā viņi spēs noturēties tikai ar savu padarīto darbu. Vienīgais, ko viņi gaida: lai viņiem dotu iespēju parādīt, ko viņi spēj un prot.

Un, ja šāds cilvēks ir nostājies jūsu priekšā, atmetiet visas nevajadzīgās domas un formulējiet vispirms pats sev, kādu iemeslu dēļ šis cilvēks varētu būt jums vajadzīgs, t.i., būt noderīgs jūsu uzņēmumā.

Jums ir vajadzīgs darbinieks ar noteiktu kvalifikāciju un nedzirdībai nav nozīmes, ja tā netraucē darba uzdevumu izpildi.

Tā ir vienīgā lietišķu cilvēku raksturojoša atbilde.

Un tagad tikpat lietišķi paraudzīsimies, vai tiešām dzirdes vājums vai trūkums netraucēs veikt darba pienākumus. Tātad, ko mēs zinām par nedzirdīgu cilvēku?

Neko.

Tāpēc vadāmies no sabiedrībā izsenis klejojošu stereotipu druskām.

Nedzirdīgie neko nesaprot.

Ar viņiem nav iespējams sarunāties.

Viņi runā primitīvā žestu valodā, ko citiem cilvēkiem nav iespējams saprast.

Viņi vaibstās kā jukuši.

Viņi ir neizprotami.

Viņi ir savādāki.

Kas raksturo nedzirdīgo cilvēku identitāti?

Pirmkārt, saziņa notiek zīmju valodā. Nedzirdīgo zīmju valoda nav ne labāka, ne sliktāka, ne primitīvāka, ne komplikētāka par citām valodām. Tā vienkārši ir savādāka. Tai ir savas priekšrocības un savi trūkumi. Tai ir sava gramatika un savs vārdu izkārtojums teikumā. Tai ir savs žargons un zemteksts. Tai ir savas, uz valodas specifiku balstītas anekdotes, kuras nevar izstāstīt citā valodā. Tai ir visas pilnvērtīgas valodas pazīmes.

Bez zīmju valodu nedzirdīgo identitāti vēl raksturo atšķirīga uztvere, atšķirīgas savstarpējās attiecības, izteikts uztveres jūtīgums un emocionalitāte.

Faktiski nedzirdīgo kopienu var uzskatīt par minoritāti, ja uz to attiecina Jura Bojāra doto definīciju, ka minoritāte ir „grupa, kas ir skaitliski mazāka par pārējiem valsts

iedzīvotājiem, nav dominējošā pozīcijā, kuras pārstāvjiem ir šīs valsts piederība, bet piemīt tādas etniskās, reliģiskās vai lingvistiskās īpatnības, kuras atšķiras no pārējiem iedzīvotājiem un kuras parāda, kaut arī tikai iekšēju, solidaritātes izjūtu, kas vērsta uz viņu kultūras tradīciju, reliģijas un valodas saglabāšanu” (J. Bojārs „Starptautiskās tiesības”, Zvaigzne, 1996.g.).

Tātad nedzīrdīgos kā minoritāti raksturo atsevišķa valoda un izteikta solidaritātes apziņa. Tomēr Latvijas likumdošanā nepastāv tāds jēdziens kā valodas vai lingvistiskā minoritāte, tiek atzītas tikai nacionālās un etniskās minoritātes.

Bet nedzīrdīgais darba meklētājs joprojām stāv jūsu priekšā un cer, ka jūs novērtēsiet viņa labākās īpašības. Šeit mēs nerunāsim par kvalifikāciju. Protams, katram cilvēkam ir arī savas personiskās īpašības, kuras atklājas tikai ilgākā saskarē ar viņu.

Šeit mēs runājam par īpašībām, kuras ir tipiskas nedzīrdīgiem cilvēkiem kā grupai. Un viena no raksturīgām īpašībām, kura varētu ieinteresēt darba devēju, ir uzticamība.

Ko tas nozīmē? Ir viegli saprotams, ka nedzīrdīgiem cilvēkiem dzīvē nākas pieredzēt vairāk atraidījumu, ignoranci, naidīgu attieksmi, pārpratumus, konfliktus... Tāpēc viņš īpaši jūtīgi uztver attieksmi pret sevi. Jebkura komunikācija ar pārējo sabiedrību viņam ir apgrūtināta. Citiem sabiedrības locekļiem pašsaprotamas lietas, piemēram, darījumu kārtošana bankās, iestādēs, vizītes pie ārstiem utt., viņam ir ļoti problemātiskas un prasa lielu sasprindzinājumu, piepūli, pacietību. Katrā vietā viņam ir

jāatrod komunikācijas veids, kā saprasties ar vajadzīgo kontaktpersonu.

Tāpēc ir gluži likumsakarīgi, ka, nemitīgi saskardamies ar neizpratni un vienaldzīgu, ignorējošu attieksmi, nedzirdīgs cilvēks ar īpašu prieku uztver saprotosu pretimnākšanu, lietišķi iejūtīgu attieksmi. Uzņēmumam, kurā nedzirdīgs darbinieks sastop šādu attieksmi, ir lielas izredzes iegūt uzticamu un centīgu darbinieku.

Nedzirdīgajiem cilvēkiem pēc savas dabas raksturīgs izteikts prakticisms un liela izveicība roku darbā. Daudzi no viņiem ir lieliski amatnieki. Viena no nedzirdīgo psiholoģiskajām īpatnībām ir tāda, ka viņu abstraktā domāšana nav tik attīstīta kā citiem cilvēkiem, toties to kompensē teicamā realitātes izjūta. Nedzirdīgs cilvēks nespēj sēdēt uz vietas, prātodams un sapņodams, viņam nepieciešams visu laiku ar kaut ko konkrētu nodarboties, rošties. Viņam ļoti patīk justies vajadzīgam un nozīmīgam, kā ikvienam no mums.

Saskaņā ar dabas likumu, ka vienas maņas (dzirdes) trūkumu kompensē citas maņas (redze), mēs nekļūdīsimies, ja apgalvosim, ka nedzirdīgais darbinieks ir īpaši vērīgs, ar saasinātu vizuālo uztveri. Jūs varat būt pārliecināts, ka viņš pamānīs to, ko nepamanīs citi darbinieki. Viņš ievēros gan atšķirības šķietami vienādos krāsu toņos, gan neprecīzi nostrādātu detaļu, gan to, ka jums vienai kurpei padilis papēdis. Ievēros!

Un tā var būt laba priekšrocība tādās nozarēs kā celtniecība, galdniecība, dizaina veidošana, visos amatniecības darbos.

Ir vēl kāds faktors, ar kuru nedzirdīgs darbinieks var atšķirties no citiem jūsu darbiniekiem. Tā ir atklātība. Nedzirdīgi cilvēki savā starpā parasti neizsakās aplinkus,

bet pasaka atklāti tieši to, ko domā un jūt, jautā tieši to, kas viņu interesē, nevis cenšas to noskaidrot aplinkus. Darba devējs pats var izlemt, vai viņam tas vajadzīgs vai ne.

Pieņemot darbā nedzirdīgu darbinieku un integrējot viņu darba vidē, gan uzņēmuma vadību, gan darba kolektīvs jebkurā gadījumā būs ieguvis jaunu pieredzi un paplašinās savu saskarsmes un komunikācijas prasmju amplitūdu.

Saskarsme ar nedzirdīgu darbinieku.

Nav pārspīlēts apgalvojums, ka nedzirdīgo sabiedrība ir pavisam cita pasaule, tā sakot, „imperium in imperio” – valsts valstī. Galveno atšķirību, protams, nosaka tas, ka tur viss notiek daudziem tik neierastajā zīmju valodā, kura savukārt daudzējādā ziņā nosaka nedzirdīgo psiholoģiskās īpašības. Otra galvenā atšķirība ir savstarpējās attiecības. Arī tās ir jūtami atšķirīgas no pārējā sabiedrības dalā pierastajām savstarpējām attiecībām. Nedzirdīgiem cilvēkiem raksturīga aktīvāka attieksme citam pret citu, atraktivitāte, spontānums, emocionalitāte. Tas savukārt nosaka arī intīmāku sasveicināšanās veidu (daudzi, īpaši jaunieši, sasveicinoties un atvadoties apskaujas).

Tāpēc apkārtējiem, vērojot šādas nedzirdīgo sasveicināšanās izpausmes, nevajadzētu tās pārprast.

Izskaidrojums tam ir ļoti vienkāršs: nedzirdīgo sabiedrība ir ļoti saliedēta. Jebkurš parasti cenšas palīdzēt jebkuram, neskatoties, vai tas svešs vai pazīstams. Arī jūs būtu saliedēti, ja nepārtraukti nāktos dzīvot klusuma pasaulē, neizpratnes un izsmiekla pilnu skatienu ielenkumā, sastapties ar ignorējošu attieksmi un norobežošanos.

Tāda ir likumsakarība: jo lielāks ārējais spiediens tiek izdarīts uz kādu sabiedrības grupu, jo ciešāk tā saliedējas. Šajā gadījumā ārējais spiediens ir acīmredzamā atšķirība no pārējās sabiedrības (zīmju valoda) un apkārtējās sabiedrības agresīvā attieksme.

Nekad nevajadzētu aizmirst, ka nedzirdīgi cilvēki ir ļoti vērīgi, lieliski pamana apkārtējo skatienus, bez pūlēm izlasa tajos visu emociju gammu. Tāpēc ieteikums apkārtējiem: nav nozīmes slēpt savus neizpratnes un ironijas pilnos skatienus, redzot, kā sarunājas nedzirdīgie, labāk skatīties atklāti, labvēlīgi un laipni.

Jāpiezīmē, ka nedzirdīgo kopienas saliedētība ir globāla. Tas nozīmē, ka, piemēram, nedzirdīgs cilvēks no Latvijas, nokļūstot jebkurā citā valstī un pamanot uz ielas sarunājamies vietējos nedzirdīgos, var droši iet viņiem klāt, iepazīties un būt pārliecināts, ka ir atradis jaunus draugus, kuri viņam svešajā zemē palīdzēs visos iespējamos veidos.

Nedzirdīgiem cilvēkiem, kā jau tika uzsvērts, raksturīga ļoti laba realitātes izjūta. Var teikt, ka viņi visu uztver caur praktiskuma prizmu. Teoriju radīšana nav viņu stiprā puse. Viņi daudz labāk nekā pārējie cilvēki orientējas svešā vidē. Tas labi novērojams tūrisma braucienos. Ja grupai, kurā ir arī daži nedzirdīgi tūristi, tiek dotas dažas stundas svešas pilsētas patstāvīgai apskatei, varat būt pārliecināti, ka šie nedzirdīgie jau būs apskatījuši visu, ko vēlas, iegādājušies

visu, ko vēlas, kamēr pārējie grupas locekļi vēl tikai klīdīs pa pilsētu, kartes pētīdami un ceļu prašņādami.

Daudzi apkārtējie cilvēki, kuriem iznācis komunicēt ar nedzirdīgajiem, uzskata tos par naiviem. Viens no iemesliem šādam nepamatotam uzskatam varētu būt zemais nedzirdīgo atklātības slieksnis. Pareizāk to dēvēt par tiešumu.

Nedzirdīgs cilvēks parasti nemaskē savu interesu, emocijas, attieksmi. Un diemžēl ļoti bieži apkārtējie to uztver neadekvāti. Bet vai jums nešķiet, ka cilvēkam ar dzirdes problēmām ir pietiekami apgrūtinātas attiecības ar pārējo sabiedrību, lai viņš tās vēl vairāk sarežģītu ar maskēšanos, izlikšanos, noslēgtību?

Aleksandrs Germans, Nedzirdīgo kustību teātra bundziniems: *"Kā sarunāties? Ar jūtām. Ja visu laiku ir acu kontakts, lielākā daļa no teiktā ir skaidra. Arī žesti, ko mēs katrs ikdienā lietojam, palīdz. Mūsdienās patiesa sazināšanās ir liels deficīts, jo esam pieraduši runāt pavirši. Zīmju valoda ir vispatiesākā valoda, jo caur kustībām nav iespējams runāt ne auksti, ne melīgi, ne tukši fantazējot. Mēģinot sazināties šādā veidā, katram ir iespēja iepazīt, kas iepriekš neizmantots viņā guļ – arī es, sarunājoties ar nedzirdīgajiem, atklāju sevī spējas, ko iepriekš nebiju izmantojis. Tāpēc katram es ieteiktu pamēģināt sazināties ar nedzirdīgiem, atmetot bailes, kautrību vai augstprātību. No nedzirdīgajiem zinu, ka sabiedrībā viņus nereti uztver kā dīvainus vai nepareizus. Tie, kas tā domā, paši ir dīvaini. Neaizmirstiet, ka Zeme ir apaļa! Nedzīvojet savu spriedumu ierobežot!"*

Ieva Priediena, Filmas "Romeo un Džuljeta" direktore: *"Filmas "Romeo un Džuljeta" veidošana bija mana pirmā tiešā saskare ar nedzirdīgajiem cilvēkiem. Mani pārsteidza*

viņu atvērtība komunikācijai un ieinteresētība. Kā dzirdīgam cilvēkam man šī saskare saistās ar vērtīgām atklāsmēm par nedzirdīgo vienreizējo pasauli. Runātos vārdus, kurus dzirdīgie pārlieku bieži izmanto bez jēgas, nedzirdīgie aizstāj ar citām, daudz būtiskākām un patiesākām "valodām" - redzamo un sajūtamo. Viņi daudz jūtīgāk un smalkāk uztver pasauli un cilvēkus sev apkārt."

Nedzirdīgie, kuri šķietas esam noslēgti savā sabiedrībā, patiesībā ir ļoti atsaucīgi un draudzīgi pret tiem, kuri pret viņiem izturas ar patiesu ieinteresētību un labvēlību. Ja jūs, piemēram, interesējaties par zīmju valodu, viņi ar prieku jums visu paskaidros un pamācīs, cik vien vēlaties.

Viens no vadošajiem pasaules speciālistiem saskarsmes mākslā Alans Pīzs ir labi pateicis, ka „dzīves vissarežģītākais process – tikšanās aci pret aci ar citu cilvēku”.

Saskarsme ir dominējošā cilvēka esamības forma. Ne mazāk. Pat negatīva saskarsme ir labāka nekā izolētība. Jebkurai saskarsmei ir divas izpausmes: ārējā un iekšējā. Ārējo mēs varam uztvert ar saviem maņu orgāniem, tā ir redzama, bet iekšējā izpausme ir neredzama un to raksturo mūsu emociju, izjūtu un pārdomu gamma, kādu izraisa katra konkrēta saskarsme.

Saskarsme ar nedzirdīgu cilvēku noteikti ir savdabīgāka, bet ne vienmēr sarežģītāka.

Tieša komunikācija ir tikai daļa no saskarsmes:

Saskarsme ir jau notikusi, pirms jūs sākat runāt ar nedzirdīgo darba meklētāju. To veido jūsu priekšstati, stereotipi un, – jā – arī aizspriedumi par nedzirdīgiem

cilvēkiem. Kad trūkst informācijas, apziņa to mēģina kompensēt ar stereotipiem.

Jo pareizāks, adekvātāks būs jūsu iekšējais priekšstats par sarunas biedru, jo vieglāka un saturīgāka izvērtīsies saruna. Ja jums trūkst reālas informācijas, ja agrāk nekad nav bijusi saskarsme ar nedzirdīgiem cilvēkiem, jums jābūt īpaši elastīgiem un vērīgiem, neļaujot iepriekšējiem paviršajiem priekšstatiem ietekmēt jūsu attieksmi pret partneri sarunas laikā.

Jums ir jāvēro partneris, jāpiemērojas viņam, tāpat kā viņš centīsies piemēroties jums, un uz vietas jāveido sev jauna, adekvāta izpratne par viņu.

Nevajag aizmirst arī to, ka jebkurā saskarsmē mēs spēlējam noteiktas lomas. Dotajā gadījumā jūs spēlējat darba devēja – priekšnieka lomu, bet partneris – darba meklētāja – padotā lomu. Šāda veida saskarsmei ir savas funkcijas, kuras jums jāievēro. Vārdu sakot, nedrīkstat izkrist no savas priekšnieka lomas un sākt spēlēt ziņkārīgā garāmgājēja vai līdzjūtīgā daktera lomu, pat uz brīdi ne.

Ja nedzirdīgs darba meklētājs ir atnācis pie jums meklēt darbu, jums ir jādefinē vispirms jau pašam sev, kas jums no viņa ir vajadzīgs, kādā veidā šī cilvēka spējas un prasmes var noderēt jūsu uzņēmumam.

Tāpēc darba interviju var saukt par abpusēju izziņas komunikāciju: darba devējs iegūst nepieciešamo informāciju par potenciālo darbinieku, savukārt darba ķēmējs iegūst vajadzīgo informāciju par gaidāmo darbu un izvirzītajāmprasībām.

Tā ir lietišķā saskarsme, kurā katrai pusei ieteicams palikt savas lomas un statusa robežās arī turpmākajās darba attiecībās.

Savukārt ar darbabiedriem pamazām un dabiski izveidosies neformālā saskarsme, kas ir brīvāka, emocionālāka, un kuru ierobežo tikai vispārpieņemtās ētikas normas.

Darba kolēgiem vajadzētu atcerēties, ka nedzirdīgais darbinieks nespēj uztvert viņu savstarpējās sarunas, un par to, kas tiek runāts, var spriest tikai pēc runātāju ārējām izpausmēm. Piemēram, ja darbabiedri, sastājušies bariņā, kaut ko pārrunā un jautri smejas, reizēm pametot skatienu uz sava nedzirdīgā kolēģa pusī, tad tam var šķist, ka smejas par viņu.

Lai izvairītos no šādiem pārpratumiem, nedzirdīgo kolēģi nevajadzētu atstāt malā, bet censties iesaistīt sarunās, paskaidrot, par ko tiek runāts. Galvenais ir nenorobežoties, bet uzturēt saikni ar nedzirdīgo darbabiedru kaut vai tikai ar acu skatienu, smaidu vai pāris vārdiem. Tas ir tik viegli, un padarīs psiholoģisko atmosfēru darbā patīkamu un produktīvu.

Kā zināms, pastāv tāds jēdziens kā saskarsmes distance, kura savukārt iedalās zonās. Šeit mēs aplūkosim tikai personīgo zonu un sociālo zonu.

Personiskā zona parasti tiek noteikta no 46 cm – 1,2 m robežās. Tā ir distance, kādā sarunājas arī labi pazīstami darbabiedri, savukārt sociālo zonu raksturo no 1,2 m – 3,6 m liels attālums, un šajā distancē sarunājas priekšnieks ar padotajiem, kā arī darba biedri ar jaunu, vēl neiepazītu darbinieku.

Arī ar distanci jūs varat parādīt savu attieksmi.

Nedzirdīgie cilvēki savstarpējās komunikācijās ir pieraduši pie lielākas personiskās distances, to nosaka viņu lietotā zīmju valoda. Lai viens otram netraucētu runāt ar

zīmēm un vieglāk ietvertu redzeslokā sarunas biedra rādītās zīmes, distance parasti tiek ieturēta no 80 cm līdz 1,5 m robežās.

Savukārt, ja nedzirdīgais, sarunājoties ar nepazīstamu dzirdīgu cilvēku (sociālā distance), vārdus nolasa no lūpu kustībām, tad distancei nevajadzētu pārkāpt labas redzamības robežu, un nebrīnieties, ja nedzirdīgais centīsies jums pieiet tuvāk, lai skaidrāk varētu saskatīt jūsu lūpu kustības.

Kā komunicēt ar nedzirdīgu darbinieku?

Bet kāpēc nepajautāt viņam pašam?

Var brīnīties par cilvēku reakciju, pirmo reizi mēģinot sarunāties ar nedzirdīgo. Vieni sāk pilnīgi bezjēdzīgi ar rokām zāģēt gaisu, iedomādamies, ka runā nedzirdīgo valodā un būdami varen lepni par tik pamatīgu integrāciju. Otri sāk bļaustīties pilnā rīklē, pievēršot visu apkārtējo uzmanību. Trešie visu savu sakāmo reducē uz vienu vai diviem vārdiem, kurus nepārtraukti atkārto kā lūgšanu, gaidot, ka nedzirdīgais uzminēs arī nepateiktos vārdus.

Tas viss ir aplami.

Nedariet tā!

Vai zināt, pēc kā nedzirdīgie ilgoties ilgojas?

Vai zināt, ko viņu dzirdīgie sarunbiedri nekad nedara?

Nepajautā: **kā ar tevi vislabāk runāt, lai tu saprastu?**

Uzdodiet nedzirdīgajam darba meklētājam šo jautājumu jau pašā sarunas sākumā, un jūs būsiet pārcirtuši savstarpējās komunikācijas Gordija mezglu.

Nebaidieties šo jautājumu uzdot! Nedzirdīgais neapvainosies, neierausies sevī, nenokaunēsies par to, ka nedzird. Nē! Viņš šo jautājumu uztvers tikpat lietišķi kā jautājumu, kāds darbarīks viņam vajadzīgs, lai paveiktu darbu. Un jūs uz vietas varat vienoties par konkrētiem veidiem, kā sazināties.

Varbūt viņš ir vājdzirdīgs un ar viņu vajag tikai mazliet skaidrāk un skaļāk runāt.

Varbūt viņš teicami runāto nolasa no lūpu kustībām.

Varbūt viņam vislabākais saziņas veids ir rakstīt uz papīra.

Bet varbūt viss kopā.

Taču nevienā gadījumā nav nepieciešama kliegšana. Atcerieties: kad jūs kliedzat, dzirdes invalīds jūs sapratīs vēl mazāk, jo kliedzot mainās balss artikulācija, lūpu kustības, mīmika, bet vājdzirdīgu cilvēku, kurš lieto dzirdes aparātu, jūsu kliegšana gluži vienkārši apdullina.

Ja darbinieks ir vājdzirdīgs, viņš spēj sazināties verbālā valodā un var lietot ārēji manāmu vai nemanāmu dzirdes pastiprinātāju. Gan ar vājdzirdīgu, gan nedzirdīgu jārunā nesteidzoties, skaidri izrunājot un atdalot vārdus. Jūsu sejai jābūt labi saredzamai. Ja runājat ar vājdzirdīgu darbinieku, tad fonā nedrīkst būt traucējošu trokšņu, jo vājdzirdīgajiem skaņu analīze ir īpaši apgrūtināta, cilvēka runa saplūst kopā ar blakustrokšņiem un nav uztverama.

Gandrīz visi vājdzirdīgie un nedzirdīgie uztver runu no lūpu kustībām, t.i., nolasa runāto no lūpām. Tāpēc

sarunājoties īpaši pievērsiet uzmanību savām lūpu kustībām, runājet ne tikai ar balsi, bet arī ar lūpām.

Nedzirdīgais darbinieks nespēs jūs saprast, ja runāsiet ar viņu, aizgriezies sānus vai noliecis galvu, jeb jūsu seja nebūs pietiekami labi apgaismota.

Protams, ir cilvēki, kuri izteiksmīgi runā ar lūpām, tāpat ir arī tādi, kuriem lūpas, tēlaini izsakoties, ir kā žiletes un gandrīz nekustas. Arī ātra runāšana un ūsas var traucēt uztvert sakāmo.

Ja nedzirdīgais jūs nav sapratis, esiet pacietīgi! Atkārtojiet vēlreiz. Ja arī tad nav sapratnes, mēģiniet pateikt savu sakāmo citiem, vienkāršākiem un biežāk lietotiem vārdiem, kurus viņš vieglāk atpazīs. Nekādā gadījumā neizrādīt, ka zaudējat pacietību, jo esat pieraduši, ka jūs saprot no pirmās reizes!

Atcerieties: runāt jūs varat ar jebkuru dzirdes invalīdu neatkarīgi no tā, cik smagi ir viņa dzirdes traucējumi. Jautājums ir par to, cik skaidri jūs runājat ar lūpām un kāds ir nedzirdīgā darbinieka verbālās valodas uztveres diapazons.

Varbūt viņš spēj saprast tikai vienkāršus vārdus, bet ārpus uztveres paliek svešvārdi, kā arī gari, sarežģīti, specifiski un reti lietoti vārdi. Tos viņš nesaprātīs. Daži pētījumi apliecina, ka nedzirdīgais no visa runātā, lasot no lūpām, spēj uztvert tikai ceturto daļu.

Tāpēc nevajadzētu izplūst garos un liekvārdīgos skaidrojumos, runājot ar dzirdes invalīdu. Visu var pateikt īsi un koncentrēti. Jums nav jāpierāda nedzirdīgam darbiniekam tāda vai citāda darba pamatošība, motīvi, mērķi... Vienkārši pasakiet, kas jāizdara un kā jāizdara. Īsos teikumos un vienkāršos, bieži lietotos vārdos.

Lai atvieglotu verbālās komunikācijas uztveri, jūs varat izmantot ļoti plašās **neverbālās komunikācijas** iespējas.

Lai gan šis komunikācijas veids ir tikpat sens kā cilvēce, tikai divdesmitā gadsimta beigās radās pirmie neverbālisti – sociālo zinātnu speciālisti, kuri pēta ķermeņa valodu. Šajā nozarē ir fiksēti un aprakstīti aptuveni miljons(!) dažādu neverbālo zīmju un signālu. Ķermeņa valodas pētnieks Alberts Merabians konstatējis, ka klātienē notiekošā sarunā jebkurš ziņojums sastāv no 7% vārdiskās informācijas (tikai vārdi), 38% vokālās informācijas (balss skaņa, intonācija) un 55% bezvārdu informācijas. Tātad iznāk, ka mēs ar ķermeņa valodu pasakām daudz vairāk nekā ar vārdiem.

Kas tad ir ķermeņa valoda?

Tie ir mūsu žesti, stāja, pozīcija, distance, mīmika un būtībā jebkura mūsu ķermeņa kustība un stāvoklis sarunājoties. Mūsu ķermenis ārēji redzami reaģē, izpauzdamas apzinātās un neapzinātās emocijas un attieksmi.

Dzirdes invalīdi ir lieliski ķermeņa valodas uztvērēji. Tā ir viņu dzīves nepieciešamība. Ľoti bieži gadās, ka no dzirdīgā cilvēka uzvedības sarunā viņiem ir jāuzmin, ko tas runā. Un viņiem bieži tas arī izdodas! Kad jūs runājat ar nedzirdīgo cilvēku, jums ir jāzina, ka viņš uztver katru jūsu kustību, mīmiku, acu izteiksmi. Jums reti izdosies viņu apmānīt, ja runāsiet vienu, bet domāsiet citu. Viņš to vienkārši redzēs.

Jūs varat izmantot šo viņa spēju pilnvērtīgākai komunikācijai. Sarunājoties ar nedzirdīgu darbinieku, līdztekus skaidrai runai jaujiet, lai runā arī jūsu žesti, mīmika, viss ķermenis. Tam nevajag speciālu apmācību, nekādā gadījumā nevajag arī pārspilēt, vienkārši

atslābinieties un savu sakāmo centieties izteikt atbrīvoti un izteiksmīgi. Starp citu, būsiet ieguvējs: tas attīstīs jūsu artistiskumu, jo prasme pārvaldīt ķermeņa valodu nozīmē būt meistarīgam aktierim. Un liela daļa nedzirdīgo cilvēku tiešām tādi ir!

Savā starpā nedzirdīgie sazinās ar **zīmju valodu**. Tā ir viņu dzimtā valoda un vislabākais, ērtākais komunikācijas veids. Zīmju valoda, atšķirībā no citām valodām, kuras tiek uztvertas ar dzirdi, tiek uztverta ar redzi. Tas ietekmē arī nedzirdīgā cilvēka psiholoģiju. Zīmju valoda nav piemērota, lai izteiku abstraktas domas.

Nedzirdīgo zīmju valodā Latvijā sazinās aptuveni 2000 cilvēku. Ir arī tāds jēdziens kā nedzirdīgo kultūra. Atšķirīga tā ir tāpēc, ka balstās uz zīmju valodu, kā arī maksimāli izmanto ķermeņa valodu. Zīmju valodā var gan dziedāt, gan spēlēt teātri un to visu vienlaikus var tulcot verbālajā valodā. Ir arī lietas, kas nav tulkojamas, bet vienkārši vizuāli baudāmas, piemēram, pantomīmas, bezvārdu uzvedumi. Starp citu, ir arī anekdotes, kuras var izstāstīt tikai zīmju valodā.

Daudzās pasaules valstīs nedzirdīgo zīmju valoda ir atzīta valstiskā līmenī. Arī Latvijā 1999. gadā tika pieņemts Valsts valodas likuma trešais pants, kas nosaka, ka **valsts nodrošina latviešu zīmju valodas attīstīšanu un lietošanu saziņai ar nedzirdīgajiem cilvēkiem**.

Zīmju valoda katrā pasaules valstī ir atšķirīga, tomēr pastāv arī starptautiskā zīmju valoda.

Maldīgs ir uzskats, ka zīmju valoda vienkārši ir tādu pašu žestu kopums, ko vairums cilvēku parasti lieto sarunājoties. Nē! Parastie žesti ir tikai papildinājums runātajai valodai, lai uzsvērtu domu, emociju, attieksmi.

Turpretī zīmju valoda ir pilnvērtīga valoda ar savu vārdu kārtību, gramatiku, un kurā katra zīme apzīmē kādu jēdzienu, vārdu.

Zīmju valoda nav žestu valoda!

Bieži vien apkārtējos cilvēkus atbaida veids, kā nedzirdīgie savā starpā sarunājas: aizņem visu ietvi, žestikulē, garāmgājējiem jāiet ar līkumu apkārt...

Jā. Tas ir pamatots pārmetums. Mēs visi zinām, ka runāt var dažādi jebkurā valodā, izšķirošais te ir paša runātāja kultūras līmenis. Arī zīmju valodā var runāt gan žargonā, gan skaistā un izkoptā valodā. Vienkārši zīmju valodā runātais vairāk pievērš uzmanību, jo tā ir redzama visiem, turpretī verbālajā valodā runāto dzird tikai tuvumā esošie.

Nevajadzētu zīmju valodu vērtēt pēc sliktākajiem piemēriem. Zīmju valodā var dziedāt, zīmju valodā var deklamēt dzeju, un katrs, kurš to redz pirmoreiz, jūtas savīļjots un satiekts.

Evija Rudzīte, Jaunatnes Starptautisko programmu aģentūras koordinatore: „... *Mani fascinē, kā nedzirdīgie cilvēki dejo un dzied, kā spēlē teātri. Patiesībā ir interesanti vērot arī vienkāršas sarunas, redzēt, ka zīmju valodā var būt dažādas intonācijas, emocijas, attieksme.*”

Varbūt jūs piederat pie cilvēkiem, kuri zīmju valodu nespēj iekšēji pieņemt. Tas nav nekas slikts. Tas nav nekas nepārvarams. Tas nav nekas nosodāms. Ar nedzirdīgu darbinieku jūs varat sazināties arī bez zīmju valodas palīdzības.

Bieži ir gadījumi, ka nedzirdīgajam darbiniekam kolēgi un tiešais priekšnieks lūdz pamācīt zīmju valodu. Tas notiek

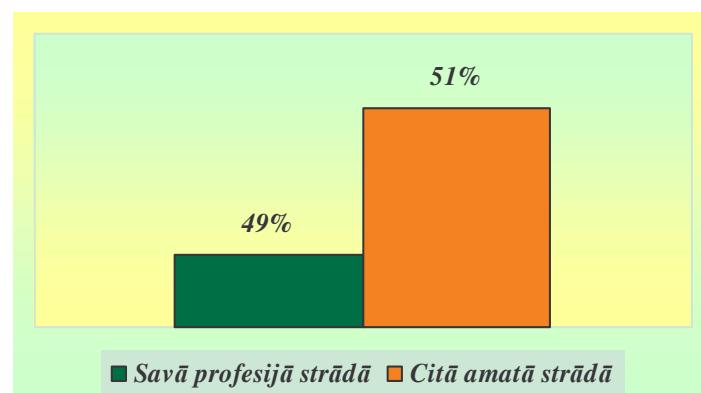
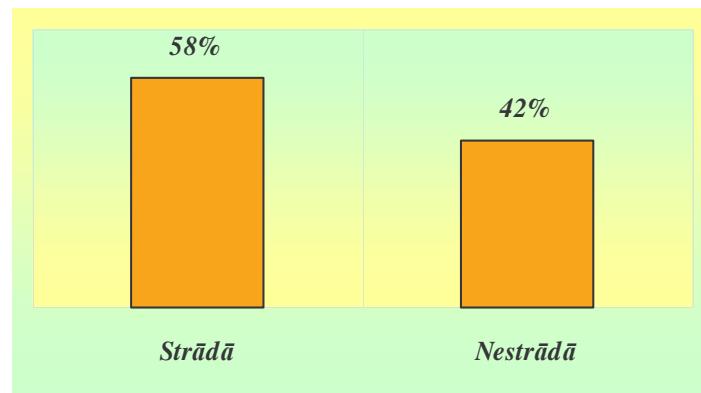
gan aiz nepieciešamības, gan aiz patiesas intereses. Visnepieciešamākās zīmes, lai sazinātos darba jautājumos, var iemācīties pāris dienu laikā. Daudzas zīmes ir ļoti viegli atcerēties, jo pārsvarā tās attēlo attiecīgā jēdziena (priekšmeta, parādības, darbības) ārējo izpausmi. Tā, piemēram, māju attēlo slīpi kopā saliktas plaukstas ar jumtiņu uz augšu.

Marika Antonova, Rīgas Raiņa 8. vakara (maiņu) vidusskolas skolotāja:

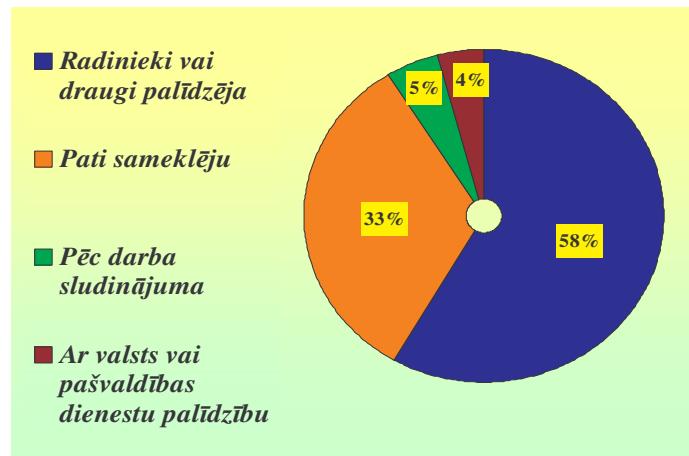
„Esmu dzirdīga. Man nav bijis iemesla mācīties zīmju valodu un strādāt ar nedzirdīgajiem. Tomēr to daru. Viņi ir mani atraduši un paturējuši. Esmu viņus atradusi kā bagātību salu un pie viņiem turos - prieka, draudzības, kopīgu mērķu, kopīgu sapņu un kopīgu smieklu dēļ. Pilnākas, bagātākas dzīves dēļ. Es varu dzirdēt viņu vietā, bet viņi man māca jūtīgumu, atvērtību, patiesumu, vienkāršību. No viņiem manas rokas mācījušās runāt, smieties un skumt. Zināt, kāda ir sajūta, runājot zīmju valodā? - it kā dvēsele dejotu pirkstu galos. Arī jūs varat to piedzīvot.”

RAKSTURĪGĀKIE DATI PAR NEDZIRDĪGO SIEVIEŠU PROBLĒMĀM DARBA TIRGŪ

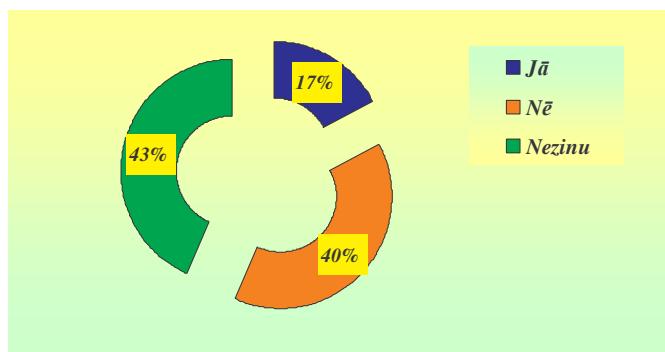
Pavisam aptaujātas 500 sievietes, no kurām:

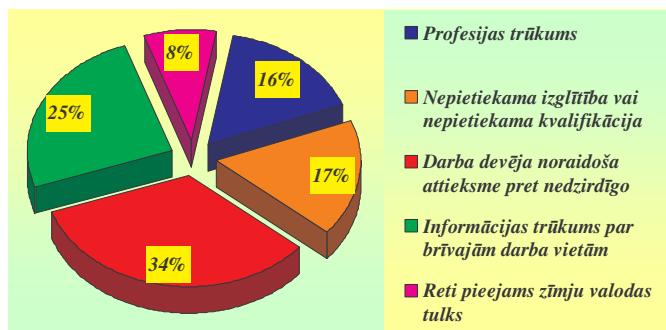
Kādā veidā strādājošās ieguvušas darba vietu:

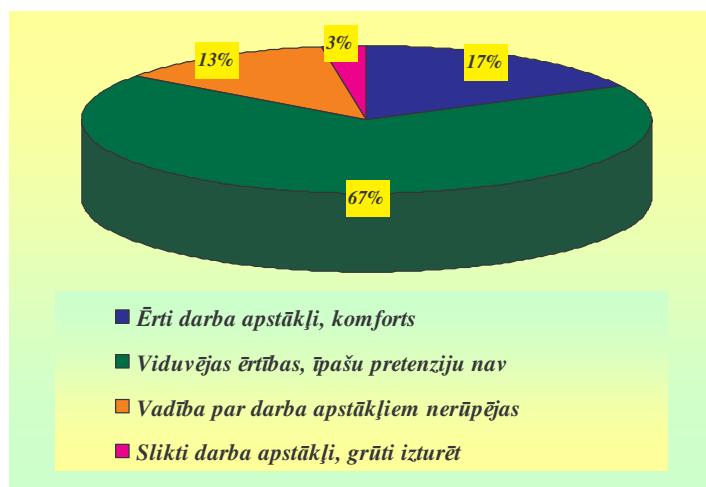
Vai uzskatāt, ka esat konkurents pējīga un līdzvērtīga salīdzinājumā ar citām darba meklētājām?

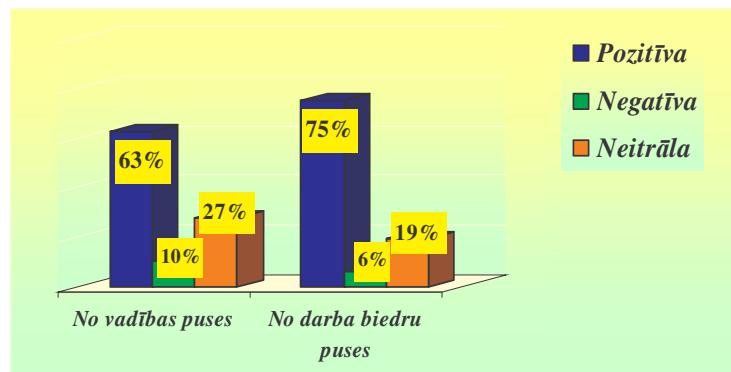
Kādas ir galvenās problēmas darba meklējumos?

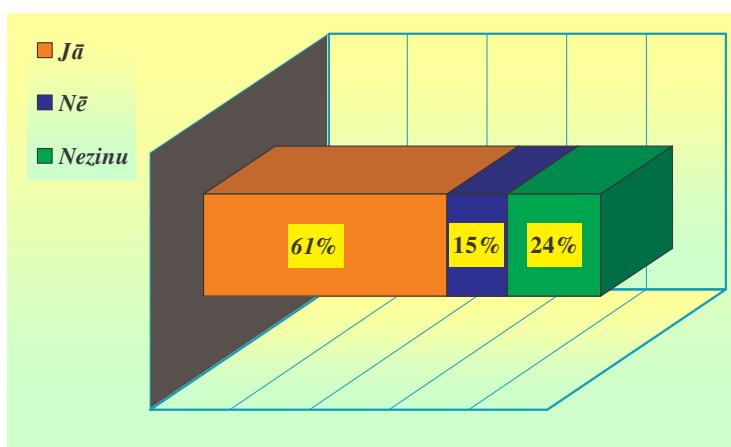
Kā multiinvalīdes raksturo darba apstākļus savā darbavietā:

*Ja strādājat, tad kāda ir attieksme pret jums
darba vietā?*

Vai uzskatāt, ka attieksmes cēlonis ir jūsu nedzirdība?

NEDZIRDĪGIE DARBA VIETĀS

Par darba drošību un darba vietas pielāgošanu nedzirdīgam darbiniekam

Atšķirībā no citu invaliditātes veidu pārstāvjiem, dzirdes invalīdiem visbiežāk nav vajadzīga īpaša darba vietas pielāgošana. Parasti pietiek, ja viņu iepazīstina ar parastajiem darba drošības noteikumiem attiecīgajā darbavietā.

Tomēr tādās darbavietās, kur par bīstamu aggregātu vai situāciju brīdina skaņas signāls, noteikti vajag uzstādīt tam paralēlu vizuālo brīdinājuma signālu – signāllampiņu nedzirdīgajam darbiniekam labi saredzamā vietā. Ir divi galvenie darba drošības riski: ja darbinieks nedzird brīdinājuma signālus, un ja nesadzird un nesaprot apkārtējo mutiskos norādījumus vai brīdinājumus par bīstamību.

Atbildīgajam par darba drošību jebkurā darbavietā pašam jānovērtē situācija konkrētajos apstākļos un jāparedz riski, kuri var rasties darbinieka nedzirdības dēļ. Noteiktu standartu šeit nav. Tajās profesijās, kur darba pienākumu veikšanai un drošībai dzirde ir noteikti nepieciešama, dzirdes invalīdiem ir noteikts profesijas aizliegums. Šīs profesijas ir fiksētas šādos MK dokumentos.

- Noteikumi par veselības pārbaudēm transportlīdzekļu vadītājiem un personām, kuras vēlas iegūt transportlīdzekļu vadītāju kvalifikāciju, kā arī par veselības pirmstermiņa pārbaudes izdevumu segšanas kārtību

(MK noteik.nr.582, 2004.gada 6.jūlijs)

- Kārtība, kādā veicama obligātā veselības pārbaude
(MK noteikumi Nr. 527 , 08.06.2004.)
Dzirdes invalīdu nedrīkst nodarbināt trokšņainā vidē (virs 85 dB).
- Nedzirdīgiem cilvēkiem, ja nav citu indikāciju un fizisku traucējumu, tiek piemērota 3. invaliditātes grupa. Visi šīs grupas invalīdi var strādāt dažādus darbus.

Labās prakses piemēri.

***

Cieņas un pašcieņas jautājums

Logu ražotnē Aile strādā divi Agri un Omaris — tādi paši kā citi, tikai klusumā

Sarunājoties es justos ērtāk, ja mēs skatītos cits citam acīs. Es gribētu viņu sejās tūlīt izlasīt, ka viņi saprot, ko es sakū. Taču mēs esam sveši, viņi nepazīst manu runasveidu, viņu skaņu pasaulē valda klusums. Tādēļ abi Agri raugās

mazliet sāņus — uz tulku Aināru Ostvaldu. Ir pusdienlaiks akciju sabiedrības UPB alumīnija un koka logu ražotnē Aile, un Agris Valdmanis (34), Agris Vazdiķis (43) un Omaris Jaunzemis (44) stāsta, kā viņiem klājies darba tirgū. Abi Agri ir nedzirdīgi, bet ar Omari var sarunāties ļoti labi bez starpnieka, jo viņam palīdz dzirdes aparātiņš: "Bez tā es būtu tāds pats kēms," smejas Omaris, liels jokotājs, pats optimisma iemiesojums. Viņi visi trīs ir strādnieki un ražo logus.

Darbs pats atrod

Dienai par viņiem pastāstīja Ailes vadītājs Valdis Mors jaunās ražotnes atklāšanā jūlijā, izteikdamas apbrīnu, cik lieliski abi Agri lasa rasējumus un saprot darbu bez vārdiem. Darba tirgus pieredzes viņiem netrūkst: lai arī ar dzirdes invaliditāti, tomēr bez darba tikpat kā nav bijuši. Abiem Agriem ir pamatzglītība, Omarim — vidējā. Agris Valdmanis strādājis konservu cehā, arī ģimenes lauku saimniecībā. "Šis darbs man patika, iztikai pietika, bet jāskatās tālāk nākotnē. Kaut kas var neizdoties, nodoklīšu pensijai nebūs," viņš stāsta. Tādēļ iekārtojies Ailē, kur jau strādā viņa tēvs un kur viņam ir pārliecība par sociālo nodrošinājumu. Otrs Agris agrāk strādājis gaterī, kas bankrotējis, tad vairākus gadus mēbeļu fabrikā, tagad jau vairāk nekā gadu Ailē.

Omaris, kuram Ailē vēl ir tikai divu mēnešu pieredze, lepojas, ka viss apgūts dzīves ceļā — gan namdara darbi, gan galdnieceība. "Darbs pats mani atrod. Ja meklē, darbu var atrast," viņš pārliecināts. Uz Aili viņu aicinājuši draugi. "Teica, nebūs grūti, varēs saprasties. Man galvenais rasējumu nolasīt, vienalga, spāņu vai angļu valoda. Vienīgi

bišķi jāiemācās vācu valoda," pusjokojot, pusnopietni saka Omaris un uzsver, ka Ailē ir labi sociālie apstākļi.

Intervijas tulks Ainārs ikdienā strādā Latvijas Nedzīrīgo savienības Liepājas reģionālajā biedrībā un skaidro, ka nedzīrīgo sabiedrībā viss ir tieši tāpat kā starp dzīrīgajiem. Vieni vēlas strādāt, citi gaida, ka dzīve pati kaut ko sniegs. Biedrībā ir 86 nedzīrīgie, bez darba daudzi, taču galvenokārt cilvēki pirmspensijs gados. Gribēdams palīdzēt, Ainārs ir devies līdzi nedzīrīgajiem uz darba interviju, taču tad darba devēji vaicājot: vai tad tu katru dienu blakus stāvēsi? Nedzīrīgajiem tāpat ir iespēja iegūt labāku izglītību, taču, zinot, ka "diplomu dabūs, bet darbu ne, mācīties neiet," saka Agris Valdmanis.

Baidās tādu ķemt

Tomēr Omaris uzsver: darbu atrast ir grūti, un tas ir atkarīgs no darba devēja attieksmes. "Baidās tādu ķemt — kā saprasties, ka ķieģelis mums neuzkrīt uz galvas," viņš ironizē. Agris Valdmanis piebilst: "Daudzi baidās kontaktēties, negrib sarakstīties ar lapiņām." Viņš uzskata, ka Ailes piemērs ir svarīgs, jo, ja darba devēji redzēs, ka nedzīrīgajiem darbā var labi veikties, nākamajiem būs vieglāk iekārtoties darbā. No otras puses, arī nedzīrīgie paši nemaz tik ērti nejūtas starp dzīrīgajiem, bieži vien nesapratnes dēļ šķietot, ka dzīrīgie "aprunā mūs".

Ailē viņiem katram ir sava darbgalds un patstāvīgs darbs, nekādu atlaižu nav — viņi strādā tikpat atbildīgi un daudz kā visi citi un pat labāk "nekā viens otrs", stāsta viņu tiešais priekšnieks, ceha meistars Ivo Jonass, kuram Agris Valdmanis īpaši saka paldies par atsaucību un uzmanību.

"Sākumā jau bija nedaudz bail, kā sazināsimies, arī citi strādnieki to uztvēra nedaudz skeptiski," atklāj I.Jonass. Vispirms tiesām nācies daudz sarunāties "caur pildspalvu", bet laika gaitā arī viņš iemanījies nedaudz saprast zīmju valodu. Abi Agri un Omaris jau pa gabalu protot nolasīt meistara teikto no lūpām, arī specifisko tehnisko valodu. Tagad I.Jonass saka: "Nav nekas īpašs. Pie mums ir daudz jāmācās, sākumā visiem pagrūti iet." Kopš atnācis Omaris, saprasties ir vēl vieglāk. "Viņi ir ļoti labi iejutušies, bieži var redzēt, ka arī ar citiem strādniekiem savstarpēji pajoko," saka I.Jonass.

Ražotnes menedžeris Ingus Apenītis, kuram Omaris aizrāda, ka vajagot izteiksmīgāk kustināt lūpas, saka: ieguvums ir tas, ka arī citi strādnieki redz — "jāmāk sadzīvot visiem, mēs visi esam vienādi cilvēki".

Agri un Omaris patlaban ir vienīgie akciju sabiedrības UPB darbinieki ar īpašām vajadzībām. UPB prezidents Uldis Pīlēns atzīst, ka uzņēmumam nav īpašas integrācijas politikas, "tā vienkārši ir cilvēciska attieksme. Ja viņi pie mums jūtas labi, strādā tikpat labi un varbūt pat vēl efektīvāk, mēs to novērtējam. Nevajag cilvēkus pazemot, ieliekot kaut kādos rāmjos. Svarīgākais ir pašcieņas jautājums: biju dzirdējis, ka invaliditāte citās darbavietās

viņiem traucējusi saņemt līdzvērtīgu atalgojumu, kaut gan darba ieguldījums ir tāds pats."

Patlaban viens no UPB uzņēmumiem meklē cilvēku darbam pie telefona. "Tas būs sēdošs darbs, ko varētu veikt cilvēks ratiņkrēslā. Kādēļ ne? Tā mēs varam palīdzēt šiem darbspējīgajiem cilvēkiem," saka UPB viceprezidente Ilze Freimane. Tas, vai tā būs speciāli iekārtota darbavieta kantorī vai darbs, ko varētu veikt arī mājās, vēl īsti nav izlemts.

Agriem un Omarim īpaša darbavieta, kas prasītu papildu līdzekļus, nebija nepieciešama. Vajadzēja tikai just pozitīvu attieksmi no vadības un kolēģiem, atzīst U.Pīlēns.

***

Ko domā darba devēji

Vai jūsu uzņēmums ir gatavs pieņemt darbā cilvēkus ar īpašām vajadzībām?

A/s **Liepājas cukurfabrika** direktore Valija Zabe:

Mūsu darbs ir ļoti intensīvs, un iespējas pieņemt darbā šādus cilvēkus ir ļoti ierobežotas. Pie mums strādā viens nedzīrdīgs cilvēks, un par viņu mēs ļoti priecājamies. Darbavietu viņam mēs piemērojām, vienmēr jāstrādā ar kādu pārī, un tā ir liela atbildība no tiešā priekšnieka. Taču papildu izdevumus mums tas neprasīja, tas galvenokārt ir darba organizācijas un attieksmes jautājums.

SIA **Lattelekom** preses sekretāre Maija Celmiņa:

Mūsu uzņēmumā patlaban strādā 12 invalīdu: viens redzes, četri — ar kustību traucējumiem, septiņiem ir cita invaliditāte. Kolēģi to uztver ar sapratni un ļoti veselīgi — mēs cilvēkus nešķirojam. Konkursā par jaunu darbavietu uzvarētu labākais — visu izšķir galva uz pleciem.

*Nora Driķe
„Karjeras Diena”, 2005. g. 4. oktobrī*

***

Pavāre Kristīne

24 gadus vecā Kristīne Kaupe dzīvo Allažos un jau 2 gadus strādā specializētā sociālās aprūpes centrā par

pavāri. Viņas darbalaiks sākas pl. 6.30 no rīta līdz pl. 18 vakarā, trīs dienas strādā, tad trīs dienas ir brīvas.

Specializētās sociālās aprūpes centra šefpavāre Omutovas kundze (viņa arī lēma par Kristīnes pieņemšanu darbā) saka: „Protams, mēs visi sākumā baidījāmies, vai varēsim sarunāties. Šajā darbā galvenais ir drošība, tāpēc sākumā Kristīne tika pamatīgi iepazīstināta ar darba drošības noteikumiem. Daudz izmantojām rakstītas zīmītes.”

Uz jautājumu, kas tad bija izšķirošais, ka Kristīne tika pieņemta darbā, Omutovas kundze saka: „Tas, ka Kristīne ir jauna speciāliste. Kristīne strādā par pavāru. Viņai ir daudz darba: dara pilnīgi visu: cep, vāra, dala. Kristīnes maiņā strādā divi pavāri.

Protams, no sākuma bija briesmīgi – no skolas tiešā ceļā nākušie jau neko daudz nemāk. Grūti gāja sākumā, bet tā jau pamazām vien rodas pieredze. Joprojām sazināmies rakstiski. Ir bijis viss kas, bet tagad ir labi. Mēs nepārvaldām zīmju valodu, vienīgi ir redzams, ka paši iemītnieki reizēm cenšas rādīt kādas zīmes. Tagad Kristīne visu dara pati par sevi, un tas ir labākais variants.”

Jautāta, kā rīkosies, ja darbu atkal meklēs kāds nedzīrdīgais, Omutovas kundze saka, ka pieņemtu vēl, „ja tikai cilvēks visu saprot. Te apmānīt nevienu nevar. Galvenais, ka tagad ar Kristīni viss kārtībā.”

*Daiga Delle
„Kopsolī”, 2002.g., oktobris*

***

Celā uz diplomu un labu darbu

Irēna Mukāne, istabeļu prakses vadītāja viesnīcā „Konventa sēta”:

„Mums bija nopietnas pārdomas, kad mums piedāvāja pieņemt darbā nedzīrdīgās kursantes. Tas notika pirmoreiz viesnīcas pastāvēšanas laikā. Taču pirmajā tikšanās – iepazīšanās reizē redzēju, ka meitenes darbā patiesi ieinteresētas un apņēmīgas apgūt visas amata iemaņas. Tas manī radīja pārliecību, ka sapratīsimies, un neesmu vīlusies.

Jāteic, ka komunikācija ar klusuma pasaulem mītošiem cilvēkiem mani ir bagātinājusi ar jaunu pieredzi un atzinām. Savstarpējā saskarsme mūs visus disciplinē, jo arī dzīrdīgajam personālam ir jāņem vērā dažādi sīkumi, piemēram, katrai lietai jābūt savā vietā, jo meitenes ir acīgas, ar labu orientācijas spēju un redzes atmiņu. Divreiz nav jāskaidro, visas atceras, ja mēs paši esam precīzi.

Man ir prieks, ka praktikantes nevairās ne no kāda darba, labi saprotas ar savām darba audzinātājām, ir vērīgas un cenšas paveikt visu pēc labākās iespējas.

Galvenais ieteikums meitenēm – neapjukt nevienā situācijā, bet vienkārši parādīt, ka nedzīrd. Cilvēki sapratīs..."

Ira Kulikova:

„Mēs šeit darbus apgūstam pakāpeniski, sākot no vienkāršākiem, kā, piemēram, putekļu slaucīšana, grīdu

tīrišana, gultu klāšana. Katru dienu jāiztīra 20 numuri. Vēlāk apgūsim grūtāku māku – vannas istabas tīrišanu.

Man šī viesnīca patīk ar savu stila vienkāršību. Nav lielu, smagu paklāju un aizkaru, mēbeles gludas, vienkāršas, viegli kopjamas. Sarežģītāk ir vienai saklāt lielās gultas, bet droši vien tas arī ir apgūstams ar laiku.

Mācību laikā uzzinātais te labi noder, jo daudz kas jau pazīstams, nav vairs daudz jāprasa citiem. Visvairāk mēs uztraucamies, kā atbildēsim dzirdīgiem viesiem, ja mums kaut ko uzprasīs. Prakses vadītāja solīja padomāt, kā šo jautājumu atrisināt, - varbūt izgatavos parādāmu rakstveida ziņojumu: „Esmu nedzirdīga, lūdzu griezieties reģistrācijā” vai tamlīdzīgi.”

Vita Rīnķe:

„Mums ir jaukas skolotājas – dzirdīgās istabenes, kas šeit ilgstoti strādā. Viņas strādā līdzās mums, visu parāda, un mēs mācāmies, vērojot viņu darbu. Savu izvēli mācīties šajā profesijā nenozēloju, jo, strādājot šādā lielā viesnīcā, var daudz ko apgūt. Arī darbalaiks te labs, un vakarpusē vēl daudz ko citu var paspēt. Tiesa gan, jāstrādā saskaņā ar grafiku – arī brīvdienās.

Jūtu, ka te par darbiniekiem rūpējas. Mums ir spectēri, dvielji, pēc darba dušā noskalojamies. Ēdina ļoti garšīgi trīsreiz dienā. Kolektīvā rīkojot arī dažādus kopīgus pasākumus, izrāžu apmeklējumus, svētku atzīmēšanu.

Mums ar Iru ir cerības šeit palikt darbā pēc kursu beigšanas. Ceru, ka tās piepildīsies.”

Hotel de Rome – viegli nav, bet noderīgi

Ausma Zīberga, prakses vadītāja:

„Mums lielu šaubu nebija, kad piekritām sadarbībai istabeļu kursu prakses organizēšanā. Pēc manām domām, nedzirdība nevar būt šķērslis istabenes darba pienākumu veikšanai.

Sazināšanās problēmas taču nākas risināt vai katru dienu arī ārzemniekiem, kuri prot tikai vienu – savējo valodu. Reizēm mums te ir īsts mēmais šovs, kur darbojas gan mīmika, gan viss ķermenis – rokas, kājas, acis utt.

Protams, jādomā, kā nedzirdīgajiem darbiniekiem vislabāk kontaktēties ar viesnīcas iemītniekiem. Plānojam izgatavot dažāda saturā zīmītes angļu valodā, ko viņiem varētu parādīt, piemēram: „Vai vēlaties, lai uzkopju numuru?” u.c.

Arī mums, dzirdīgiem darbiniekiem, jāapgūst komunicēšanās nianeses – skatīties uz sarunbiedru un savu sakāmo teikt pēc iespējas skaidrāk un tiešāk.

Kursantēs jūtu vēlmi strādāt labi, apgūt amata noslēpumus un izturēt godam šo grūto iesākumu. Mans vēlējums: atcerēties, ka drošiem pieder pasaule. Pašām sevi jāapliecina un jāpierāda sava varēšana, tad pasaule vērs savas durvis.

Tiesa, jāatzīst, ka kopumā visai sabiedrībai vēl garš izpratnes veidošanas ceļš ejams, lai tā spētu bez aizsprendumiem pieņemt jebkuru savu daļu, arī nedzirdīgo. Iedrošinos teikt, ka mūsu gatavība pieņemt praksē un arī darbā šīs mūsu jaunās darbabiedrenes ir mazs solītis šajā ceļā. Lai viņām veicas!”

Dace Jelagina:

„Esmu strādājusi dažādus darbus. Pirms nonācu bezdarbnieku pulkā, kafejnīcā mazgāju traukus. Tur bija

vieglāk nekā šeit. Taču esmu strādājusi arī par vērpēju fabrikā, un tur bija daudz grūtāk. Tā kā visādi klājies, tāpēc esmu gatava apgūt arī šo amatu.

Pirmajā dienā ļoti piekusu, sāpēja mugura, bet tagad sāku pierast. Šajā viesnīcā viss jādara ļoti rūpīgi, daudz rūpīgāk nekā savās mājās: ikreiz jāiztīra visi kaktiņi, jānosopdrina visi priekšmeti, visi stūrīši precīzi jānoloka gultasveļai utt.”

Inese Klāsupa”

„Man te iepatikās jau pirmajā dienā, kad tuvāk iepazināmies ar mūsu skolotājām – citām, istabenēm. Ľoti laipni cilvēki, visu mums izrādīja, paskaidroja, iedrošināja. Tā arī sākām! Jākopj 18 numuri. Vissarežģītākā procedūra – lielo divguļamo gultu saklāšana pēc visiem noteikumiem. Zinu, ka mēs te daudz ko iemācīsimies, jo te nākuši mācīties arī mūsu kursa pedagogi, lai zinātu, kas un kā jādara un ko mācīt mums...”

Kursu zīmju valodas tulks Dzintra Bērziņa:

„Priecājos par mūsu uzņēmīgajām nedzirdīgajām meitenēm, kuras izmantoja šo iespēju mācīties Nodarbinātības Valsts aģentūras rīkotajos istabeņu kursos, un ar savu labo darbu prakses vietā nodrošinājušas arī savu nākotni. Darbs prestižā viesnīcā pavērs lielākas iespējas tālākajā darba dzīvē.

Jebkuram bezdarbniekam tā ir labākā izvēle – mācīties, apgūt jaunu amatu vai papildināt savas zināšanas un prasmes jau apgūtā amatā. Beidzot kursus, audzēkņi saņem nevis kādas firmas, bet valsts apstiprinātu izglītības dokumentu – diplomu. Ar to jau var drošāk pretendēt uz

labāku vietu Latvijā un arī ārzemēs, kur nodrošināta stabila alga, tiek maksāti nodokļi un cilvēkam ir sociālās garantijas.”

Kā sākās sadarbība ar NVA?

Rīgas Raiņa 8. vakara (maiņu) vidusskolas skolotāja Inese Immure:

„To es nesauktu par sadarbību, bet par nejaušu gadījumu. Kādā citā jautājumā kontaktējos ar NVA (Nodarbinātības Valsts aģentūras) darbiniekiem, un, starp citu, aizsākām sarunu arī par nedzirdīgo bezdarbnieku iespējām mācīties šīs iestādes organizētos kursos.

Sākumā no NVA puses bija šaubas, vai tas būtu iespējams: kā gan apmācītās istabenes varēs sekmīgi strādāt, būdamas nedzirdīgas? Man bija lielisks arguments: esmu daudzkārt bijusi ārzemēs, bet viesnīcās nekad man nav nācies ne kontaktēties, pat ne redzēt istabenes! Tātad viņas dara savu darbu nemanāmi, parasti bez klientu klātbūtnes. Pamazām arī NVA sāka atkāpties no savas iepriekšējās pozīcijas, un radās doma: jā, kāpēc gan ne!

Tad nu atlīka vien komplektēt grupu. Te liela nozīme ir tieši individuālai pieejai. Izmantoju savu profesiju – varēju par šo iespēju pastāstīt vakarskolas jaunietēm, savām paziņām – bezdarbniecēm utt.

Vēl man ir doma, ka šādi kursi nepieciešami arī puišiem, - ar ievirzi celtniecībā. Daudzi jau strādā šajā nozarē neoficiāli. Diplomu vai amatprasmes sertifikātu viņiem nav, bet, ai, kā vajadzētu!

Kursos varētu apmācīt arī sociālos aprūpētājus, kuri tādi varētu būt gan nedzirdīgajiem, gan dzirdīgiem aprūpējamiem cilvēkiem.

Esmu nākusi pie atziņas, ka Latvijas Nedzīrdīgo savienībai būtu ļoti nepieciešams pastāvīgs štata darbinieks, kas pārzinātu nedzīrdīgo nodarbinātības un amatu kvalifikācijas jautājumus. Viņam darba netrūktu, un tas būtu svētīgi visiem – gan bezdarbniekiem, gan tiem, kas strādā.”

*Ilze Kopmane
„Kopsolī”, 2006.g. septembris*

***

- Vai ar priekšniecību labi saprotaties un kā kontaktējaties?

Dainis Mauriņš: „Strādāju pašvaldības uzņēmumā „Mārupes komunālie pakalpojumi” jau 16 gadus, tāpēc laikam esam saraduši: no lūpām nolasu, zīmītes rakstu, nav grūti saprasties ne ar priekšniecību, ne kolēgiem. Kolektīvs mums labs, cits citam izpalīdz, nekas mums nav jādala. Darba arī pietiek visiem, un, man liekas, to neviens īpaši neievēro, ka esmu nedzīrdīgs.

*Ilze Kopmane
„Kopsolī”, 2006. g. marts*

***

Edīte Stūrīte pamatzglītību ieguva Rīgas Nedzirdīgo skolā, bet amatu – pavāra specialitāti – Republikāniskajā rehabilitācijas centrā Jūrmalā (tagadējais nosaukums ir Sociālās integrācijas centrs), ko pabeidz 2002. gadā.

- Kura bija pirmā vieta, kurā mēģināji dabūt darbu?

„Kādā darbā iekārtošanās birojā par maksu dabūju informāciju, ka kafejnīcai „Anšpēteri” vajadzīgs pavārs. Tur nostrādāju tikai nedēļu. Darba kolektīvs bija ar mani ļoti apmierināts. Arī es labi iekļāvos šajā kolektīvā. Bet direktors nevēlējās nedzirdīgu darbinieci un neslēdza ar mani līgumu. Viņš pat ne reizi neatnāca uz vietas paskatīties, kā strādāju.”

- Kā gatavojies uz tikšanos ar darba devēju?

„Turp gāju ar jau iepriekš uzrakstītu tekstu „Labdien, x kungs! Es esmu nedzirdīga. Vēlos pie jums iestāties darbā. Lūdzu, vai varat mani pieņemt uz pārbaudes laiku?”

Pēc tam man rakstiski pajautāja, kā mani sauc, vai esmu iedevusi CV, kāda ir darba pieredze. Sarunas beigās man parasti pasaka, lai gaidot atbildi. Bet neesmu jau naiva – zinu tāpat, ka mani neņems.

Vispār tas bija ļoti bēdīgs laiks, kas lika man pārdomāt dzīvi, manu nedzirdības stāvokli. Secināju, ka varētu būt divi iemesli, kāpēc dzirdīgie darba devēji negrib mani ņemt – vai nu viņiem ir izveidojies slikts priekšstats par nedzirdīgajiem, vai arī viņi vispār pirmoreiz satiek tādu nedzirdīgo, tāpēc ir bail pieņemt. Būtu labi, ja mums dotu pārbaudes laiku uz trīs mēnešiem: lai tad paskatās, ko nedzirdīgie spēj, un tikai pēc tam pieņem galīgo lēmumu.”

- Kādas ir tavas pārdomas pēc ilgajiem darba meklējumiem?

„Par CV – tagad domāju, ka labāk neuzrādīt, ka esmu beigusi nedzirdīgo skolu. Tas var uzreiz atturēt darba devēju uzaicināt nedzirdīgo uz tikšanos.

Šķiet, mums, nedzirdīgajiem, vēl daudz jāmācās, kā pieklājīgi uzvesties dzirdīgo sabiedrībā. Tas arī varētu būt viens no iemesliem, kāpēc dzirdīgie nevēlas mūs pieņemt darbā. Tātad mums jāapgūst dzirdīgo kultūrā pieņemtās normas.

Savukārt dzirdīgos darba devējus vajadzētu vispār plašāk informēt par to, ka nedzirdīgajiem cilvēkiem ir sava kultūra, sava valoda, sava izturēšanās veids. Svarīgi, lai abas puses viena otru izprastu un saprastu. Mana un citu nedzirdīgo pieredze rāda, ka nedzirdīgajam darbu vieglāk dabūt caur pazīšanos, vai arī tad, ja mācību prakses laikā laimējas palikt turpat.”

*Inese Immure
„Kopsolī”, 2005.g. novembris*

***

Arta Birzniece strādā Ventspils uzņēmumā „Pārventas siltums” par ierindas grāmatvedi.

Uz jautājumu, kā jūtas dzirdīgo darbabiedru vidū, viņa atbild: „Visi esam draudzīgi savā starpā. Mani darbabiedri ir sirsnīgi un izpalīdzīgi cilvēki, un mēs sazināmies dažādā veidā: rakstiski, nolasot no lūpām, arī lietojot zīmes – kā nu

kurš to iemācījies. Vienu gan varu teikt – malā nostumta nejūtos. Man vienmēr izstāsta visus jaunumus un nepieciešamo arī darbam.”

*Ilze Kopmane
„Kopsolī”, 2005. g. jūnijis*

Kur meklēt palīdzību?

Ja ir komunicēšanās problēmas ar nedzirdīgu darbinieku, tad var meklēt nedzirdīgo zīmju valodas tulka pakalpojumus:

SIA „LNS Komunikācijas centrs”:

Elvīras ielā 19, Rīgā, LV – 1083

www.lnskc.lv

E – pasts: kc@lns.lv (administrācija)

help@lns.lv (tulki)

Tālr.: 7471588, mob.tālr.: 26184246, fakss:7815284

LNS Komunikācijas centra zīmju valodas tulki pieejami arī Latvijas Nedzirdīgo savienības reģionālajās biedrībās:

Daugavpils reģionālā biedrība

S. Mihoelsa 54, Daugavpilī, LV – 5403

E – pasts: daugavpilsrb@lns.lv

Tālr./fakss: 5422610

Liepājas reģionālā biedrība

Kr. Valdemāra 43, Liepājā, LV – 3401

E – pasts: liepajasrb@lns.lv

Tālr./fakss: 3424086

Kuldīgas reģionālā biedrība

Piltenes 20-1, Kuldīgā, LV – 3301

E – pasts: kuldigasrb@lns.lv

Tālr./fakss: 3324447

Plāviņu reģionālā biedrība

1.Maija 7, Aiviekstes pag., Aizkraukles raj., LV – 5120

E – pasts: plavinurb@lns.lv

Tālr./fakss: 5134224

Rēzeknes reģionālā biedrība
J. Raiņa 5a, Rēzeknē, LV – 4601
E – pasts: rezeknesrb@lns.lv
Tālr./fakss: 4625590

Rīgas reģionālā biedrība
Elvīras 19, Rīgā, LV – 1083
E – pasts: rigasrb@lns.lv
Tālr./fakss: 7471561

Smiltenes reģionālā biedrība
Dakteru 2, Smiltenē, LV – 4729
E – pasts: smiltenesrb@lns.lv
Tālr./fakss: 4772101

Valmieras reģionālā biedrība
Brīvības 44, Valmierā, LV – 4201
E – pasts: valmierasrb@lns.lv
Tālr./fakss: 4225721

Ventspils reģionālā biedrība
Lielā Dzirnavu 24, Ventspilī, LV – 3601
E – pasts: ventsplisrb@lns.lv
Tālr./fakss: 3624417

Konsultācijas un apmācību nedzirdīgo zīmju valodā var saņemt:

SIA „LNS Zīmju Valodas centrs”

Elvīras 19, Rīgā, LV – 1083
E – pasts: zvc@lns.lv
Tālr.: 7471575

Jautājumos par darba vietas aprīkošanai nepieciešamo surdotehnisko palīglīdzekļu iegādi var vērsties:

SIA „LNS Surdotehniskās palīdzības centrs”
Elvīras 19, Rīgā, LV – 1083
E – pasts: spc@lns.lv
Tālr.: 7611660
Fakss: 7453242